

analitički modeli urbanizacije

barbara verlič

inštitut za društvene vede
fakultete za društvene vede
univerze v ljubljani,
ljubljana, slovenija

primljeno prosinca 1990.

S aspekta dvaju poznatih europskih modela urbanizacijskih procesa, autorica pokazuje razlike u društvenom standardu stanovnika u republikama bivše Jugoslavije, nastojeći ustanoviti i značajke samoga strukturnog nesklada. Radi se o modelu prekomjerne urbanizacije i modelu podurbanizacije. Oba izražavaju diskontinuitet između stupnjeva rasta urbanizacije i industrijalizacije. Na jugoslavenskom prostoru prisutni su bili (u nekim svojim aspektima, ali ne potpuno) jedan i drugi model. Razvijene regije odlikuju sve veći dobro opremljeni dijelovi, osobito raspored razvijenih dobara i usluga u policentrični zasnovanom razvoju malih gradova i seoskih lokalnih centara. Na jugu i istoku najočitiji su elementi drugog modela - podurbanizacije.

—>Svrha ove analize kvalitete života¹⁾ i urbanizacijskih procesa nije samo u tome da pokaže razlike u društvenom standardu stanovnika, nego da ustanovi i značajke strukturnog nesklada u republikama Jugoslavije u odnosu na ostale razvijene zemlje.

U ovome radu želimo te značajke proučiti preko dvaju analitičkih koncepata (modela) urbanizacijskih procesa. Prvi je poznat pod imenom "pretjerana urbanizacija" (over-urbanisation, McDowell, 1981: introduction), razvijen na usporedbi evropskih i istočno-evropskih država, a drugi je "podurbanizacija" (under-urbanization, Konrad i Szeleny, 1987), nastao na analizi socijalističkih društava.

Obrasci urbanog razvoja nisu samo spontani, iako se događaju u različitim povijesnim razdobljima pojedinih zemalja, što je utvrdio još Hawley (1971: 311-12). Iako vjerujemo u posebnost i jedinstvenost svakog grada, željeli bismo upozoriti na neke zakonitosti njihova razvoja.

Gradovi se ne razvijaju i ne mijenjaju zbog neke svoje vlastite unutrašnje logike, nego uzroke promjena treba tražiti u lokalnoj, regionalnoj i nacionalno-povijesnoj politici razvoja. Zato je važno locirati urbani razvoj u vremenski i prostorni kontekst njihova okruženja, kako ne bismo podlegli iskušenju da gradove tretiramo kao neovisne entitete (Hamnett, 1981: 47). Gotovo ni jedan grad ne raste isključivo na račun vlastitog populacijskog prirasta, nego zaslugom selektivnih migracijskih priljeva; prvi razvojni impulsi dolaze prije svega od seoskog stanovništva.

Reorganizacija proizvodnje uzrokuje rast i promjene urbanih sistema: u prvoj fazi zahvaća industrijski razvoj, a onda strukturira gradove s tercijarnim i kvartarnim djelatnostima. Potonje su često indikator "urbanosti". Možemo govoriti i o prostornim

1) Analiza projekta *Kvaliteta života* počela je u Sloveniji 1984. i dosad postoje podaci za 1984. (Slovenija, reprezentativni uzorak stanovništva, N=2470), 1987. (Jugoslavija, N=2241) i 1991. (Slovenija, N=1395). Razlike u komunalnom i urbanizacijskom standardu socijalnih grupa i stanovništva republika pokušavamo razložiti i iz razvojnih aspekata, u čemu svi analitičari nisu sasvim jedinstveni. Dobivene rezultate studija pokušavamo, dakle, interpretirati u svjetlu različitih razvojnih društvenih koncepata urbanizacije. Empirijske analize bile su, između ostaloga, predstavljene u časopisu *Društvo i razprave* br.4/1987. te 12/1991.

oblicima realokacije resursa - isprva u rastu većih urbanih regionalnih (nacionalnih) centara, ili o depopulaciji većih središta i razvoju provincijskih, manjih lokalnih centara. Selidbeni tokovi uzrokuju, ako se ograničimo samo na taj aspekt, veće regionalne (urbano-ruralne) razlike u društvenom standardu.

Uzroci tih procesa mogu biti prilično različiti, a tip alokacije resursa protječe na način koji određuju dvije pojave, tipične za zapadne i istočne države. U prvom slučaju govorimo o prekomjernoj urbanizaciji, a u drugom o podurbanizaciji. Modeli ne pripadaju istome povijesnom razdoblju, ali pripadaju sličnoj razvojnoj fazi ekonomskog rasta.

Po prvom modelu urbanizacija teče u ekonomski (industrijski) već razvijenim zemljama, s visokom produktivnošću primarnoga i sekundarnog sektora te, prije svega, s visokom infrastrukturnom razvijenošću okruženja, a po drugom protječe u okruženju sa siromašnom infrastrukturom, tehnološkom zaostalošću i ograničenim ekonomskim rastom, u vremenskom ciklusu koji nije dovoljno dug za ravnomjerniji proces. U prvom se modelu industrijalizacija zbilila već u prošlom stoljeću, u drugom u sadašnjem. U potonjem urbanizacija ima bržu dinamiku rasta od industrijalizacije koja bi trebala osigurati nova radna mjesta; posljedice su nezaposlenost, pomanjkanje stanova te društvenih djelatnosti i infrastrukturnih kapaciteta.

Za prvi model pokazalo se da je dinamika ekonomskih promjena brža od promjena u strukturi radne ponude u gradovima, što također uzrokuje strukturnu nezaposlenost - ali u socijalno razvijenom sistemu, u državi blagostanja, koja uključuje odgovarajući nivo socijalne sigurnosti. Dinamika toga razvoja dugo je dopuštala imigracijske tokove radne snage. Privredni sistem u drugom tipu pak u krizi je koja nije samo cikličkog karaktera.

Oba modela izražavaju diskontinuitet između stupnjeva rasta urbanizacije i industrijalizacije, te društvenog standarda. Slično su ustanovili i drugi autori (Reissman, 1964; Friedmann, 1973).

diverzifikacija evropskog razvojnog kontinuiteta

Zadnjih desetljeća pokazalo se da se evropski model, koji pretpostavlja neprestani linearni ekonomski rast, ipak ne ponavlja u zemljama u razvoju tako kako se moglo očekivati s obzirom na prošla iskustva. Naime, linearni smjer efikasnog rasta pretpostavka je industrijskog razvitka, kao i kasnijeg faznog početka procesa prekomjerne urbanizacije po uzoru Zapadne Evrope.

Ciklične krize kapitalističkog sistema i novi socijalni problemi zbog viših zahtjeva stanovništva, doveli su i samu državu blagostanja u krizu: na prijelomu razvoja jesu i dojučerašnje socijalističke zemlje.²⁾ Relevantne su prije svega socijalne promjene na Zapadu, kojih nema u drugim društvima.

U kasnijem je razdoblju u Evropi valjalo upoznati, osim povišenja standarda, i druge posljedice progresivnog ekonomskog razvoja, kao što su zahtjevi i utjecaji ojačalog srednjeg sloja. Taj sloj s razvojem industrijskog društva raste u dominantnu društvenu skupinu zapadnih društava, čija politička moć nije neznatna. Izvori društvene moći nisu samo u vlasništvu nad sredstvima za proizvodnju, nego i u vrednotama, naobrazbi, pregovaračkoj poziciji birača i organizacija radne snage (sindikata), informacijama te profesionalizaciji znanja (Simmie, 1981: 13-18).

Zahtjevi za novom kvalitetom života toga strukturno i interesno nejednakog društvenog srednjeg sloja, što ih ne određuje samo radni proces, proizveli su nove urbano-migracijske alternative. Povećava se i konfliktnost između interesa društvenih skupina i aktivnosti u urbanom okružju.

2) Slabosti tržišnog sistema pokazuju se u socijalnim posljedicama, u krizi je država blagostanja, u krizi je socijalizam i, konačno u krizi je intelektualni interes Zapada za dileme socijalizma.

U zadnjim se desetljećima tako i u razvijenim zemljama pokazuju pomaci od dosadašnjeg toka urbanizacije. Veći se gradovi raspadaju na podsisteme, a manji slijede razvoj po kriterijima kvalitete boravka i bioekologije života, a ne radnog procesa.

Tih socijalnih procesa još nema u zemljama u razvoju i trećem svijetu. Tamo je pak prisutna tendencija (oligopolne) nejednake socijalne strukture sa širim, pauperiziranim nižim slojevima. Ona je ponegdje bila prisutna i u strukturi Jugoslavije (Kvaliteta življenja, 1988: Tomc).

Brian Berry u svojim *Human Consequences of Urbanisation* (1973) utvrđuje sve veće razlike u obrascima urbanizacije i njezinih socijalnih posljedica. Slično Hugh Stretton (1978: 93-94) otkriva slučajeve rasta urbanih sistema uzrokovane masovnom migracijom ili visokim prirodnim priraštajima, bez odgovarajuće ponude radnih mjesta i urbane infrastrukture.

Neki gradovi Južne Amerike doživljavaju populacijsku eksploziju. Nasilan je raspad tradicionalnih aktivnosti industrijski razvoj neravnomjeran i socijalno nekontroliran. Zastrašujuće narasta udjel nezaposlenih i ljudi koji nikada nisu bili uključeni u dominantne sektore društva. Ekološki uvjeti u velikim gradovima su kritični, nedostatna je upotreba tehnologije. Industrijski razvoj protiče u nejednakim ciklusima, jer se prethodni sistemi raspadaju i nema dovoljnih evolucijskih protoka resursa i znanja.

Relativno stabilne progresivne stope rasta razvijenih zemalja u proteklom povijesnom razdoblju tako se ne ponavljaju u zemljama u razvoju - osim nekih iznimaka (McGee, 1971; Harvey, 1973).

Gradovi se, dakle, razvijaju po različitim prostornim i socijalnim obrascima, što je sve više karakteristika razvoja u drugoj polovici ovog stoljeća i što predstavlja odstupanje od tradicionalnih modela razvoja, kakve poznaje Evropa.

Razvoj alternativa, koji slijedi, je, s jedne strane, razdoblje postindustrijske ere, te netipičnih, možda anaroidnih obrazaca urbanizacije (selidbenih oblika i različitih stilova življenja) država u vrijeme nelinearnog društveno-ekonomskog razvoja.

Uzor Evrope se u praksi nekako izmakao; Evropa danas više nije što je bila, i povijest se u drugim okruženjima ne ponavlja.

pokušaj tipologije urbanizacije na prostoru jugoslavije

Na prostoru Jugoslavije bila su prisutna oba prije spomenuta modela urbanizacije, iako se prvoga, prekomjernu urbanizaciju, moglo zapaziti samo kao razliku prema drugome, a ne toliko po poklapanju sa zapadnim modelom. Prvi model, dakle, nije bio izrazito razvijen, nego se pokazivao u netipičnim oblicima i odstupanju od drugoga.

Oba je modela bilo moguće "prepoznati" preko već ustanovljenih strukturalnih neskladnosti u urbanom razvoju jugoslavenskih regija. Indikatori bitni za analitičke modele jesu intenzivnost urbanizacije i razvoj privrede uz porast društvenog i infrastrukturnog standarda. Te procese prate promjene u socijalnoj strukturi stanovništva. Odnosi tih faktora prema infrastrukturnom i društvenom standardu su osnova analitičkih urbanih koncepta.

Budući da razvijene regije na jugoslavenskom prostoru ne odlikuju toliko veći zaista dobro opremljeni dijelovi, koliko redistribucija solidno razvijenih dobara u policentrično zasnovanom razvoju manjih gradova te bolje opremljen seoski prostor, one se približavaju konceptu prekomjerne urbanizacije.

Upravo socijalne i infrastrukturne promjene seoskog prostora, u kojemu u Sloveniji živi gotovo polovina stanovništva, značajan su pokazatelj ravnomjernijeg razvoja. Nerazvijene, a posebno polurazvijene regije razlikuju se upravo po odsutnosti takvih procesa.

Iz navedenoga slijedi da je drugi model, podurbanizacija, najočitiji na jugu i istoku tog prostora.

Slične osobine ustanovio je i Bolčić (1970) u svojoj tipologiji urbanizacije, kao suprotnosti između zapadnog i balkansko-orijentalnog tipa.³⁾

Dok u sjeverozapadnim regijama Jugoslavije prevladavaju oblici policentričnog urbanog razvoja, na jugoistoku je prisutniji (mono)centralistički usmjereni urbani rast. U prvima se rast nekih većih gradova zaustavlja na račun podizanja kvalitete života i razvoja privrede, a u potonjima centri još rastu usprkos narastajućoj nezaposlenosti i padu kvalitete ustanova. Od godine 1961. do 1970. gotovo svaki drugi stanovnik u aktivnoj dobi ostao je u nekim regijama bez posla (Bolčić, 1976: 53, 65).

U knjizi Konrada i Szelenyja (1987), gdje autori analiziraju pojavu podurbanizacije, još su očitije ostale sub-pojave realsocijalističke urbanizacije; tipične oblike socijalističkog razvoja urbanih struktura u konačnoj fazi obilježuje podstandardna infrastrukturna i društvena opremljenost, a već u početnom razdoblju veće prekrivanje migracije i mogućnosti zapošljavanja. Problematični su ekološki uvjeti i sigurnost na radu. Visok stupanj zaposlenosti ne pokriva se realnim ekonomskim potrebama, nego je socijalno utemeljen. Ta se pojava naziva prekomjernom zaposlenosti.

Slabostima toga modela u zadnjem razdoblju možemo pribrojiti narastanje realne nezaposlenosti i nedovoljnu privrednu efikasnost; ona ne dopušta da uz prezaposenost raste društveni (i osobni) standard. Socijalne nejednakosti povećavaju se i zbog birokratiziranih i neodgovarajućih mehanizama društvene redistribucije osnovnih skupina dobara. Indikacija o linearnom ekonomskom rastu također nema.

Sličnu pojavu u nas Ivan Rogić naziva "paleo-industrijalizacijom" (1987). Za nju je, kaže, karakterističan prekinuti kontakt s prošlošću i kulturnom tradicijom u urbanom življenju, naglasak je samo na radnim uvjetima, a ne na životnoj sredini; izrazito su osudne investicije u tercijarni sektor.⁴⁾ Raskorak između stupnja rasta imigracijskih tokova u gradove, strukture raspoloživih mogućnosti zapošljavanja te infrastrukturne opremljenosti okolice - to su neke bitne razlike u tokovima urbanog razvoja između socijalističkih i zapadnih evropskih država.

Na jugoslavenskom prostoru, tako, teško je naći razumne dokaze o jedinstvu rasta urbanih struktura, jer se radi o spoju različitih povijesnih, kulturnih i realnih ekonomskih prilika, i to unatoč jedinstvenom i ideološki ambiciozno zasnovanim planova. Njih demantiraju, osim vidljivih i pragmatičnih spoznaja, i empirijski podaci istraživanja o kvaliteti života Jugoslavena (IDN, 1988) i drugih istraživanja. (Rogić, 1986, 1988; Bežovan, 1987; Bolčić, 1970, 1976).

Razlike u strategijama morale bi postojati već zbog uvažavanja različitih resursa (humanih, kulturnih, prirodnih, izgrađenih). Kulturne razlike mogu uvjetovati različite oblike organiziranosti i različite načine zadovoljavanja istih potreba, jer je tip ekonomskog razvoja također kulturno uvjetovan.

dilema razvojne paradigme i problem realnog razvoja

Urbanizaciju na Zapadu aktivirao je tržišni mehanizam u okolnostima relativne razvijenosti industrijskih i infrastrukturnih potencijala. Time su bile dane mogućnosti ravnomjernijeg prostornog strukturiranja i višeg urbanog standarda. Mogućnosti nisu dovoljne, bilo je potrebno suočiti se s narastajućom kompetitivnošću među regionalnim centrima; ulaganje u infrastrukturu (transport, dovod energije, stanovi, usluge) bilo je potrebno da se privuku investitori u vlastite urbane sredine (Light, 1981). To je omogućilo ekonomski razvoj i urbanu raširenost u prostoru.

3) Bolčićeva tipologija urbanizacije gotovo je prekrivena s područjima republika, i hipotetska je konstrukcija, argumentiran odnosima između urbanizacijskih i ekonomskih procesa. Zanimljivo je da naši podaci o kvaliteti društvenog standarda i prostoru upućuju na jednake strukturalne nesklade koji su osnova tipologije koja sjeverozapadne jugoslavenske regije razlikuje od jugoistočnih.

4) To je pomanjkanje koje se pokazuje i u turističkim krajevima, jer se uslužne djelatnosti formiraju po uzoru tvornica, a ne po potrebama raznolikih korisnika usluga.

Međuovisnost ekonomske i političke moći regionalnih centara značila je dodatni razvojni prestiž u reprezentativnoj privlačnosti gradova. Na taj se napredak vežu kvartarne djelatnosti, koje mijenjaju strukturu zaposlenih i njihove zahtjeve za kvalitetom okoliša u gradovima.

Ipak se socijalni razvoj oslanja i na organizirane socijalne skupine, svjesne vlastitih zahtjeva. Oslanja se na politiku vlada, koje su dio demokratske institucije manevriranja između interesa ljudi i potreba ekonomije.

"Možemo generalizirati tvrdnju da je urbani razvoj u industrijskim društvima moguće razložiti u okviru relativne distribucije moći između grupa i željenih ciljeva, za dostizanje kojih se grupe organiziraju, da bi mogle slijediti svoje interese" (Simmie, 1981: 6). Broj investitora, kvaliteta proizvodnje i stupanj organiziranosti, neki su od osnovnih stimulatora rasta i razvoja urbanih struktura, a i veće političke moći srednjeg sloja, koji je nosilac tehničke i menadžerske inteligencije koja donosi odluke o alokaciji resursa moderne proizvodnje.

Možemo li ta iskustva generalizirati? Vrijedi li to za različita društva? Kako se to odražava na utvrđene strukturne disproporcije između ekonomskoga i urbanog rasta te regionalne i socijalne nejednakosti na ovom prostoru?

Regionalne i socijalne nejednakosti u različitim razvojnim fazama industrijsko-urbanog rasta bile predmet studije J. G. Williamsona (1965: 3-45), koji ustanovljuje povećanje tih nejednakosti u prvim razvojnim fazama te postepeno izjednačavanje standarda i dohotka na kasnijima.

Studija je uzela u obzir slučajeve 25 država i utvrdila tu karakteristiku kao univerzalnu. Teorija konvergencije i tehnološkog determinizma pretpostavlja da industrijsko-tehnološki razvitak *per se* vodi relativnoj sličnosti pojava u različitim društvima u kompleksnijim, zrelijim razvojnim stadijima - bez obzira na ideologiju, sistem proizvodnje i distributivne mehanizme u početnim fazama. Modernizacijska razvojna paradigma Rostowa (1978) zagovara slične hipoteze u tri faze poticanja privrednog rasta.

Pitanje je da li se zaista radi o tako različitim sistemima, ili samo o razlikama u imenovanju srodnih društvenih pojava prvobitne akumulacije kapitala za industrijski razvoj, bez uvažavanja kulturnih i tipoloških razlika među društvima. Praksa nerazvijenih zemalja poriče prognoze modernizacijskih teorija.

Neke tendencije takvih pojava utvrdili smo po podacima o opremljenosti okolice u različitim regijama Jugoslavije u prvoj analizi (Kž, 1988/90, IDN), a kasnije su ih analize samo potvrdile.

Regionalne i socijalne razlike smanjuju se samo višim stupnjem razvoja i demokratizacijom (deelitizacijom). One nisu ovisne samo o količini investiranog kapitala ili samo o učinkovitosti privrede, nego o redistributivnim mehanizmima države i moći socijalnih skupina na regionalnom nivou.

U pozadini teorije konvergentnog razvoja jest i pretpostavka već spomenutog linearnog smjera "uspješnog modela razvoja ekonomskih struktura", za kojega danas ustanovljava-mo da se više ne ponavlja (L. McDowell, C. Hamnett, 1981). Ipak je to bio nekad generalni oblik razvoja Zapadne Evrope. U koliko će mjeri prethodno spomenuta odstupanja zaista promijeniti poglede na modernizacijsku teoriju, posebno u slučaju jugoslavenskih regija, ovog je trenutka teško reći.

Glede tvrdnji i pretpostavki spomenutih studija, visoki nas stupanj regionalnih i socijalnih nejednakosti na jugoistoku ne smije iznenađivati. Strma socijalna piramida Juga, koja na Sjeverozapadu dobiva stožasti oblik, najavljuje mogućnost povećavanja srednje socijalne skupine i postepenog smanjivanja razlika za ostalima. Razvoj jakoga srednjeg sloja i deelitizacija najavljeni su, ali je pitanje hoće li taj sloj ovdje biti sposoban efikasno se politički i interesno organizirati i ostvariti.

Sve te mogućnosti postat će vjerojatnost samo ukoliko će se uspješno održati tzv. "linearni model uspješnog ekonomskog razvoja". A za njega ovog trenutka na ovim prostorima nema dobrih šansi.

Primjena razvojnih strategija može biti, kako smo spomenuli, promjenljiva i zbog specifičnih uvjeta kulture i raspoloživih resursa, a također i zato što se socijalni odnosi distribucije društvene moći mijenjaju u vremenu i prostoru (J. Simmie, 1981: 17).

Evropski model dakle zahtijeva dva preduvjeta - linearnu stopu rasta, demokratske institucije te zaštitu socijalnih i ljudskih prava; njih uspješno realizira i koristi većinski srednji sloj uz znatan stupanj međusobne tolerancije raznolikih interesa. Bez toga je upitna masovna, trajna organiziranost interesnih grupa. Dolazi samo do masovnih protesta ili emocionalnih istupa depriviranih.

Postoje li i kakvi drugi "obrasci" razvojnih strategija? Druge razvojne alternative, kakve poznamo u trećem svijetu, nisu neproblematične, jer se radi o moćnom prelijevanju kapitala između razvijenih centara i perifernih ekonomija, koje nije najpovoljnije za razvoj nacionalnih gospodarstava potonjih (Wallerstein, 1979). Ostaju samo iznimni uspješni primjeri, kao što je npr. Japan.

Dilemu regionalnog i ekonomskog razvoja prema uklanjanju nejednakosti, depriviranosti i siromaštva možemo sažeti u slijedeće opće spoznaje:

Ekonomski rast, privatna inicijativa i slobodnije tržište nisu sami po sebi donijeli olakšanje za siromašnije slojeve stanovništva. Zapošljavanje i nove aktivnosti vrlo selektivno zapošljavaju ili naseljavaju rastuće kvalificiranu radnu snagu (Marris i Rein, 1982: VIII).⁵⁾

Posve je opravdana kritika onih pretpostavki koje su rastu i tržišnom mehanizmu pripisivale i rješavanje problema siromaštva. Radi se o dvije različite društvene politike, s različitim nosiocima. U paralelizmu obiju akcija nema nikakva automatizma, nego samo (izborne) želje.

Druga akcija, tj. uklanjanje siromaštva i radna rehabilitacija nezaposlenih preko programa prekvalifikacije, jesu vladine socijalne i humanitarno usmjerene akcije, a i rezultat različitih socijalnih pritisaka. Znamo iz mnogih slučajeva Latinske Amerike, a i Afrike, da razdoblju ekonomskog prosperiteta nisu slijedili socijalni programi, nego otuđivanje i selidba dobivenog kapitala. Uzor Zapadne Evrope i SAD može biti varljiv u nekritičnoj aplikaciji "modela socijalnog razvoja" na uvjete u sadašnjim zemljama u razvoju.

Uspjeh tog modela snažno je ovisan o stupnju uspješne organiziranosti socijalnih grupa. Radi se dakle o poziciji relativne društvene moći organiziranih socijalnih skupina, koje su uspješne u svojim socijalnim zahtjevima, kako tvrdi Simmie.

Pri tome se ne radi samo o kulturno-povijesnom stjecanju građanskih prava, tradicije sindikalnog organiziranja i praksi utjecaja putem političkih lobija ("imperfect pluralism" političke igre po J. Simmie, 1981), nego o dvjema temeljnim pretpostavkama obaju zapadnih sistema: pravne države i demokracije, dakle poštivanju pravila "igre", što je moralni imperativ, te principu jednakih mogućnosti, što onemogućuje oligarhiju i diskriminaciju.

Oba su fenomena na Zapadu do te mjere legitimna (što ne znači da su u praksi potpuna) da je posve nedvoumna vladina odgovornost za rješavanje npr. socijalnih problema i zaštitu prava različitih skupina.

Neupitna je i odgovornost za negativne posljedice "neperfektne igre" tržišnog mehanizma i poduzetništva, kao što je razumljiv, očekivan i opravdan zahtjev za većim komandom kruha onih koji se osjećaju depriviranima. Budući je opstanak neke vlade ovisan i o uspješnom razrješavanju takvih problema i konflikata, ona ne može u nedogled odlagati rješenja i manipulirati s ljudima.

■
5) U kritici tržišnih mehanizama autori zanemaruju pitanje odakle je vlada dobila sredstva za socijalnu sigurnost siromašnih i transfer dohodovnih programa u šezdesetim godinama u SAD. Radi se naime o (samo mogućem) slijedu dviju akcija. U pedesetim godinama vlada je podupiranjem ekonomskog rasta poticala poduzetnike na stjecanje većih dohodaka i investicija - da bi u idućoj fazi, šezdesetih godina, uvodila spektar različitih programa za ukidanje siromaštva i marginalnih grupa.

Ta borba, pogadanje i uspoređivanje socijalne moći dio su legitimnih društvenih procesa, koji su rezultirali uspješnošću (relativnom, privremenom) socijalnog razvoja društava zapadnog modela.

Ipak, još jednom, u tom modelu nema nikakva automatizma, nikakve garancije za socijalno pravedniji razvoj; postoje tek ciklusi ekonomskog rasta i recesija te transformacija kojima slijede izvojevane i različito uspješne socijalne akcije.

izvori i literatura:

- ANDREWS, R.B.: *Urban Growth and Development*, New York: Simmons/Boardman, 1962.
- BARAN, P. and SWEEZY, P.: *Monopoly capital*, London: Penguin, 1968.
- BEŽOVAN & KUZMANOVIĆ: *Stambena politika*, Zagreb: Niro, 1987.
- BOLČIĆ, S.: *Socijalno-strukturalne determinante nestabilnosti u privrednom razvoju Jugoslavije*, Beograd: 1976.
- BOLČIĆ, S.: Sociologija i problemi nedovoljno razvijenih područja u Jugoslaviji, *Sociologija*, 1977, br. 4.
- BOLČIĆ, S.: Međuzavisnost tipova urbanizacije i razlika u razvijenosti regiona u Jugoslaviji, *Sociologija*, 1970, br. 3-4.
- BRIAN BERRY, J. L. and JOHN KASARDA, D.: *Contemporary Human Ecology*, New York: Macmillan, 1977.
- COHRANE, A., HAMNET, C., McDOWELL, L.: *City, Economy and Society*, London: Harper & row, 1981.
- ČALDAROVIĆ, O.: Donošenje ciljeva razvoja grada kao sociološki problem odlučivanja, *Pogledi*, 1982, br. 3-4. *Družboslovne rasprave*, br. 4 (1987), *Kvaliteta življenja*.
- FRIEDLAND, R.: *Power and Crisis in the City*, London: Macmillan, 1981.
- FRIEDMANN, J.: *Urbanization, Planning and National Development*, Beverly Hills: Sage, 1973.
- GANTAR, P.: *Urbanizam, društveni konflikti, planiranje*, Ljubljana: Krt, 1984.
- GOSAR i MIHEVC: *Procesi urbanizacije v Sloveniji*, Ljubljana: Urbanistični inštitut Slovenije, 1978.
- HARVEY, D.: *Social Justice and the City*, London: Arnold, 1973.
- HAWLEY, A.H.: *Urban Society*, New York: Ronald press, 1971.
- Informativni bilten - revija za plan, Prestrukturiranje društvenih dejavnosti** (I. Svetlik, Z. KOLARIČ, M. RUŽICA i dr.) br. 8-9 (1987).
- KONRAD, G., SZELENY, J.: Social Conflicts of Under-urbanization, in: Harloe, M.(ed.): *Captive Cities*, London: Wiley, 1977.
- Kvaliteta življenja (1984/1991)**, Istraživački projekt, Ljubljana: Inštitut za družbene vede.
- LIGHT, I.H.: *Cities in World Perspectives*, New York: Macmillan, 1963.
- LINN, J. F.: *Cities in the Developing World*, London: Oxford press, 1983.
- MARRIS, P. & REIN, M.: *Dilemmas of Social Reform: Poverty and Community Action in the USA*, New York, 1982.
- MLINAR, Z.: *Protislovja družbenega razvoja*, Ljubljana, 1986.
- MLINAR, Z.: *Humanizacija mesta*, Maribor: Obzorja, 1983.
- PETOVAR, K.: *Mogući izvori "urbane" krize u nas*, Beograd: UIS, 1983.
- PONS, V. & RAY, F.: *Urban Social Research: Problems and Prospects*, London: Routledge & Kegan, 1983.
- ROGIĆ, I. & KOVAČEVIĆ, R.: *Dubrovnik - sociološka studija stare gradske jezgre*, Zagreb: Urbanistički inštitut SRH, 1986.
- SEFERAGIĆ, D.: *Problemi kvalitete života u novim stambenim naseljima*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1985.
- SEFERAGIĆ, D.: *Socijalna segregacija u rezidencijalnom prostoru*, Zagreb: Filozofski fakultet, 1977.
- SEKULIĆ, D.: Razvojna strategija i planiranje u Jugoslaviji, *Kulturni radnik*, 1982, br. 5.
- SIMMIE, M. J.: *Power, Property and Corporatism*, London: Mcmillan, 1981.
- SOUNDERS, P.: *Social Theory and the Urban Question*, London: 1981.
- STUART, L.: *Urban Social Movements*, London: Macmillan, 1987.
- STRETTON, H.: *Urban Planning in Rich and Poor Countries*, London: Oxford University Press, 1987.
- SZELENYI, I.: Housing Inequalities and Occupational segregation in Sate Socialist Cities, *International Journal of Urban and Regional Research*, 11 (1987), br. 1.
- SZELENYI, I.: *Urban Inequalities under State Socialism*, New York: Oxford University Press, 1983.
- TTMUS, R.: *Social Policy*, London: Allen & Urwin, 1973.
- Problemi urbanizacije in prenovе mest ter vasi / Gosar, Mihevc i Gorjup, Raziskovalna poročila**, Ljubljana: Urbanistični inštitut SRS, 1982-1987.
- Development Choices for the 80'**, Washington D.C.: U.S.A. Department of Housing and Urban Development, 1980.
- WALLERSTEIN, I.: *The Capitalist World-Economy*, Cambridge-London, 1979.
- WEBBER, M.: The Post City Age, in: Larry S. Bourne: *Internal Structure of the City*, New York: Oxford University Press, 1971.
- WILLIAMSON, J.G.: Regional Inequality and the Process od National Development, *Economic Development and Cultural Change*, (1965), br. 13.

sa slovenskoga preveo:
ivan magdalenić

Barbara Verlič

Analytical models of urbanization

Summary

The author presents the differences in social standard among the inhabitants of former Yugoslav republics and tries to establish the characteristics of its structural disharmony from the aspect of two European models of the urbanization process. These are the model of excessive urbanization and the model of suburbanization. Both express a discontinuity between the growth rates of urbanization and industrialization. Both the models existed (in some aspects, not completely) in the area of Yugoslavia. Developed regions are marked by the spreading of well-equipped areas and especially by the distribution of developed commodities and services in a polycentrically organized network of small towns and local rural centres. Elements of the second model, suburbanization, predominate in the south and east.

Аналитические модели урбанизации

Резюме

Принимая за основу аспект двух в Европе принятых моделей процесса урбанизации автор указывает на различия в общественном уровне населения в республиках прежней Югославии пытаясь одновременно определить и характеристики самого структурного расхождения. Речь идет о модели чрезмерной урбанизации и модели замедленной урбанизации. Для обеих моделей характерен перерыв между уровнями роста урбанизации и индустриализации. На югославском пространстве были присущи (неполностью однако в определенных аспектах) один и другой модели. Для более развитых регионов характерны удовлетворительная оснащенность во многих участках а в особенности распределение развитой собственности и услуг в полицентрическом росте малых городов и сельских местных центров. На юге и востоке доминируют элементы второй модели замедленной урбанизации.